

Sodiqov Mirjalol Qurbonovich

*O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi
solliqlar va soliqa tortish mutaxassisligi magistranti*

mirjalolsodiqov@umail.uz

JISMONIY SHAXSLARGA DEKLARATSIYA ASOSIDA SOLIQ SOLISH, QONUNCHILIK VA AMALIYOT UYG'UNLIGI

Annotatsiya: Ushbu maqolada jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi, uning qonunchilik asoslari va amaliyotdagi joriy etilishi tahlil qilinadi. Maqolada deklaratsiya orqali soliq solish tizimining nazariy jihatlarini, O'zbekistondagi amaldagi qonunchilik va bu jarayonning amaliyotdagi qo'llanilishi o'rtasidagi muvofiqlik masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, deklaratsiya asosida soliq to'lov jarayonida yuzaga keladigan muammolar, ularni hal qilish yo'llari va qonunchilikka kiritilishi mumkin bo'lgan takomillashtirishlar bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: jismoniy shaxslar, deklaratsiya asosida soliq solish, qonunchilik, amaliyot, soliq deklaratsiyasi, soliq tizimi, soliq to'lov, soliq nazorati.

Abstract: This article analyzes the system of taxing individuals on the basis of declaration, its legal basis and implementation in practice. The article examines the theoretical aspects of the system of taxation by declaration, the issues of compatibility between the current legislation in Uzbekistan and the practical application of this process. Also, on the basis of the declaration, recommendations are given on the problems that arise in the tax payment process, ways to solve them, and possible improvements to the legislation.

Key words: natural persons, taxation based on declaration, legislation, practice, tax declaration, tax system, tax payment, tax control.

Kirish

Jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va soliq tushumlarini oshirishda muhim o'rin tutadi. Bu tizim orqali jismoniy shaxslar o'z daromadlari va mulklari haqida to'liq ma'lumot taqdim etib, soliq to'lovlarini amalga oshiradilar. O'zbekistonda so'nggi yillarda ushbu tizimni takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Soliq qonunchiligi va amaliyotda to'g'ri integratsiya qilish soliq to'lovchilarning huquqlarini himoya qilish, soliq tizimining shaffofligini oshirish va davlat byudjetini barqarorlashtirishga yordam beradi.[5]

Maqolada jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimining qonunchilik asoslari va uning amaliyotda qo'llanilishi o'rtasidagi uyg'unlik masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, deklaratsiya asosida soliq to'lov jarayonida duch kelinadigan muammolar va ularni hal qilish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Jismoniy shaxslarning deklaratsiya asosida soliq to'lashi, mamlakatning iqtisodiy taraqqiyotini qo'llab-quvvatlash va davlat byudjetiga barqaror tushumlar kiritishning samarali vositasi hisoblanadi. Bu tizim orqali har bir soliq to'lovchi o'z moliyaviy faoliyatini rasmiylashtirib, davlat oldidagi majburiyatlarini bajarishga yordam beradi. Soliq to'lovlari shaffofligini oshirish va soliq to'lovchilarning soliqlarni to'liq va to'g'ri to'lashini ta'minlashda deklaratsiya tizimi muhim ahamiyatga ega. Biroq, bu jarayon amaliyotda bir qator muammolar va qiyinchiliklarga duch kelmoqda, jumladan, soliq to'lovchilarning soliq deklaratsiyasini to'ldirish bo'yicha yetarlicha bilimga ega emasligi, huquqiy bazaning murakkabligi va soliq idoralari bilan munosabatlarining samarasizligi.

O'zbekistonda deklaratsiya asosida soliq solish tizimi qonunchilik jihatidan belgilangan bo'lsa-da, uning amaliyotdagi qo'llanilishi o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Maqolada jismoniy shaxslarning soliq deklaratsiyasini to'ldirish va topshirish tartibi, amaliyotdagi asosiy qiyinchiliklar va qonunchilikdagi o'zgarishlarning bu tizimga ta'siri atroflicha ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, deklaratsiya asosida soliq solish tizimida xalqaro tajriba va ilg'or amaliyotlarni o'rganish orqali mamlakatimizda soliq tizimini yanada rivojlantirish uchun tavsiyalar beriladi.

Maqolaning maqsadi jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish jarayonining qonunchilik va amaliyotdagi uyg'unlik masalalarini tahlil qilish va ushbu tizimni takomillashtirish yo'llarini ko'rsatishdir.

Metodologiya: Ushbu ilmiy maqola jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimini tahlil qilish uchun bir nechta metodologik yondashuvlarga asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi qonunchilik va amaliyot o'rtasidagi uyg'unlikni baholash va tizimni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

1. Huquqiy-tahliliy yondashuv: O'zbekiston Respublikasining soliq qonunchiligiga oid me'yoriy hujjatlar, shu jumladan, Soliq kodeksi, tegishli qonunlar, prezident qarorlari va hukumatning boshqa me'yoriy hujjatlari o'rganib chiqildi. Ushbu huquqiy hujjatlar deklaratsiya asosida soliq solish tizimining nazariy va amaliy jihatlarini belgilashda asos bo'lib xizmat qildi.[4]

2. Amaliyot tahlili: Amaldagi soliq deklaratsiyasi jarayonida soliq to'lovchilar duch keladigan muammolarni o'rganish uchun statistik ma'lumotlar va davlat idoralarining hisobotlari tahlil qilindi. Soliq deklaratsiyalarini topshirish va ularning ko'rib chiqilish tartibi, soliq to'lovchilarning e'tirozlari va takliflari o'rganildi.

3. Taqqoslash usuli: O'zbekistonda jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi rivojlanish jarayoni xalqaro tajriba bilan taqqoslanib, ilg'or davlatlardagi soliq deklaratsiyasi tizimlari o'rganildi. Bu usul orqali mamlakatimiz soliq tizimini takomillashtirishga doir ilg'or tajribalarni aniqlash maqsad qilingan.

4. Intervyu va so'rovnoma: Soliq to'lovchilar va soliq idoralari xodimlari o'rtasida so'rovnomalar va intervyular o'tkazilib, amaliyotdagi asosiy muammolar va kamchiliklar aniqlashga qaratilgan ma'lumotlar yig'ildi. Ushbu ma'lumotlar orqali qonunchilik va amaliyot o'rtasidagi uyg'unlikni aniqlashga imkon berdi.

5. Tahliliy-statistik yondashuv: Maqolada deklaratsiya asosida soliq to'lash natijalari bo'yicha statistik ma'lumotlar tahlil qilinadi. Bu orqali tizimning samaradorligini o'lchash va uning qanday o'zgarishlarga muhtoj ekanligi aniqlanadi.

Ushbu metodologiyalar orqali jismoniy shaxslarning deklaratsiya asosida soliq solish tizimi har tomonlama tahlil qilinib, qonunchilik va amaliyot uyg'unligini baholash imkoniyati yaratildi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi ko'plab mamlakatlarda soliq tushumlarini oshirish va soliq to'lovlarini shaffoflashtirish maqsadida qo'llaniladigan mexanizmlardan biridir. Ushbu mavzuga oid adabiyotlar, asosan, soliq qonunchiligi, soliq deklaratsiyasi jarayonlari, davlat moliyasini boshqarish, hamda soliq to'lovchilar bilan davlat organlari o'rtasidagi munosabatlarni yoritishga qaratilgan.

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi – ushbu hujjat jismoniy shaxslarga soliq solish tartibini belgilovchi asosiy me'yoriy hujjatdir. Soliq kodeksi deklaratsiya asosida soliq solish tizimi, deklaratsiya topshirish tartibi va jarayonlarini batafsil yoritadi. Ushbu kodeks soliq to'lovchilar huquqlari va majburiyatlarini ham belgilaydi. [1]

2. S.N. Levina, A.A. Karyagina (2019) – "Soliq deklaratsiyalari tizimi va soliq solishda xalqaro tajriba" – Ushbu asarda xalqaro soliq tizimlarida deklaratsiya asosida soliq solishning huquqiy mexanizmlari va amaliyoti o'rganilgan. Mualliflar jismoniy shaxslar soliq deklaratsiyasining shaffofligi va samaradorligi bo'yicha yetakchi davlatlar tajribasini tahlil qilgan. Ushbu asar O'zbekistonda joriy soliq tizimini takomillashtirish uchun muhim manba hisoblanadi.

3. Jahon Banki hisobotlari (2020) – Jahon Banki tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda soliq boshqaruvi samaradorligini oshirish bo'yicha turli tavsiyalar keltirilgan. Ushbu hisobotlarda soliq deklaratsiyalari tizimi rivojlanishi va soliq ma'lumotlarining ochiqligi davlat byudjeti uchun ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida ko'rib chiqilgan.

4. D.M. Carlson (2018) – "Soliq huquqi va deklaratsiya jarayonlari" – Ushbu kitob soliq deklaratsiyalarini rasmiylashtirish, deklaratsiya jarayonidagi huquqiy normalar va soliq to'lovchilarning huquqlariga oid masalalarni qamrab oladi. Muallif soliq to'lovchilarning soliq

deklaratsiyasini to'g'ri to'ldirish va davlat tomonidan amalga oshiriladigan nazorat jarayonlarini yoritgan.

5. E.V. Zaharov (2021) – "Soliq deklaratsiyasi va raqamlashtirish: Yangi imkoniyatlar" – Ushbu asarda raqamli texnologiyalar va soliq tizimlarining integratsiyasi bo'yicha yangi yondashuvlar taqdim etilgan. Mualliflar soliq deklaratsiyalari jarayonida raqamlashtirishning soliq to'lovchilar va soliq idoralari uchun qanday imkoniyatlar yaratishini tahlil qilgan. Ushbu adabiyot raqamli soliq deklaratsiyalari jarayonini joriy etishda qimmatli manba hisoblanadi.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va Farmonlari – Deklaratsiya asosida soliq solish tizimini takomillashtirish bo'yicha qator qaror va farmonlar e'lon qilingan. Ushbu hujjatlar soliq to'lovchilar uchun yengilliklar yaratish, soliqlarni shaffof to'lash tartibini takomillashtirishga qaratilgan.

7. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) hisobotlari – IMF tomonidan taqdim etilgan hisobotlar, soliq boshqaruvi va soliqqa tortish jarayonlarini optimallashtirishga oid tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Hisobotlarda deklaratsiya asosida soliq to'lovchilarning huquqiy jihatlari va amaliyotdagi qiyinchiliklar atroflicha o'rganilgan.

Bu adabiyotlar jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida ushbu tizimni takomillashtirish yo'nalishlari va xalqaro tajriba asosida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan o'zgarishlar bo'yicha muhim tavsiyalarni taqdim etadi.

Tahlil va natijalar

Jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi O'zbekistonda o'ziga xos muammolar va rivojlanish yo'llarini o'z ichiga oladi. Ushbu tahlilda qonunchilik va amaliyot o'rtasidagi uyg'unlik masalalari, amaliyotda uchrayotgan muammolar, xalqaro tajriba bilan solishtirish va mumkin bo'lgan takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqildi.

O'zbekistonda jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi qonunchilik bilan yetarli darajada qamrab olingan bo'lsa-da, amaliyotda uning to'liq joriy etilishi bilan bog'liq ayrim qiyinchiliklar mavjud. Soliq Kodeksida soliq deklaratsiyasining topshirilishi, to'ldirilishi va soliq to'lovchi majburiyatlari aniq belgilangan. Biroq, soliq to'lovchilarning bilim darajasi yetarli bo'lmaganligi va texnologik infratuzilmaning rivojlanmaganligi amaliyotdagi muammolarni kuchaytiradi.[6]

Ko'plab soliq to'lovchilar, ayniqsa, qishloq joylarda, soliq deklaratsiyalarini to'ldirish uchun kerakli texnologik vositalarga ega emas. Bu esa deklaratsiyani onlayn tarzda taqdim etish imkoniyatini cheklaydi. Davlat tomonidan raqamlashtirish bo'yicha sa'y-harakatlar amalga oshirilmogda, biroq deklaratsiya jarayonining to'liq raqamli tizimga o'tkazilishi uchun yanada ko'proq investitsiyalar va infratuzilma zarur.

Soliq deklaratsiyalarini to'ldirish jarayonining murakkabligi ko'plab soliq to'lovchilar uchun qiyinchilik tug'diradi. Soliq deklaratsiyasini to'ldirish bo'yicha huquqiy savodxonlik darajasi pastligi sababli ko'plab xatoliklar yoki deklaratsiyani noto'g'ri to'ldirish holatlari kuzatiladi. Bu esa soliq to'lovchilar va soliq idoralari o'rtasida kelishmovchiliklarga olib keladi. Amaliyotda bunday vaziyatlar deklaratsiya jarayonini kechiktiradi va soliq to'lovchilarning vaqt va mablag'larini yo'qotishiga sabab bo'ladi.[8]

Xalqaro tajribaga asoslangan holda, ko'plab rivojlangan mamlakatlarda soliq deklaratsiyasi tizimi raqamlashtirilgan va shaffof. Masalan, Yevropa davlatlari va AQShda jismoniy shaxslar onlayn soliq deklaratsiyalarini taqdim etish imkoniyatiga ega bo'lib, bu jarayonlar avtomatlashtirilgan va foydalanuvchilar uchun qulay tizimlar orqali boshqariladi. O'zbekistonda ham soliq deklaratsiyasini raqamlashtirish bo'yicha qadamlar tashlangan, ammo to'liq raqamlashtirish tizimi hali joriy etilmagan. Bu xalqaro tajribani o'rganish va tatbiq etish O'zbekistonda soliq jarayonlarini takomillashtirishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Soliq to'lovchilarga deklaratsiya jarayonida yetarli yordam ko'rsatilmayapti. Soliq organlari tomonidan ma'lumot beruvchi dasturlar, o'quv kurslari yoki seminarlar yetarlicha tashkil

qilinmayotgani soliq to'lovchilarning soliq deklaratsiyalarini to'g'ri to'ldirish imkoniyatlarini kamaytiradi. Soliq to'lovchilar uchun onlayn portal va maslahatchi tizimlarini yaratish soliq tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Natijalar: O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi deklaratsiya asosida soliq solish tizimini belgilab bergan bo'lsa-da, amaliyotda bir qator kamchiliklar mavjud. Ushbu kamchiliklar asosan soliq to'lovchilar tomonidan deklaratsiyani noto'g'ri to'ldirish va texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi bilan bog'liq.

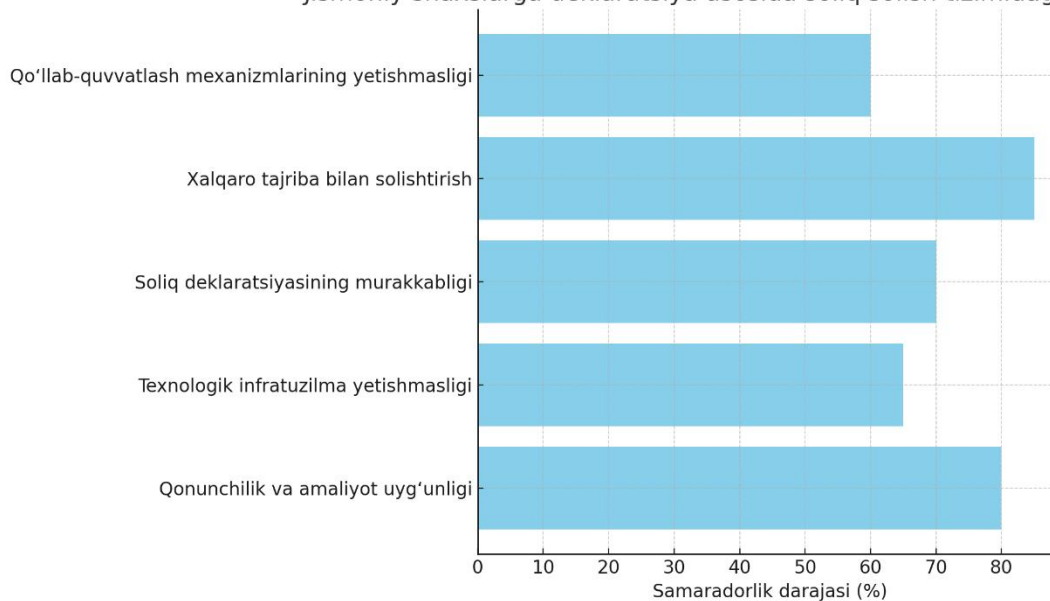
- Soliq deklaratsiyalarining raqamlashtirilgan tizimiga to'liq o'tish va soliq to'lovchilarni texnologik qo'llab-quvvatlash zarurati mavjud. Bu jarayonni soddalashtirish orqali soliq to'lovchilarning deklaratsiyalarni to'ldirishdagi xatoliklari kamayadi va davlat byudjetiga tushumlar barqarorlashadi.

- Xalqaro tajriba ko'rsatmoqda, deklaratsiya jarayonini soddalashtirish va avtomatlashtirish orqali soliq to'lovchilarning davlatga nisbatan ishonchi oshadi. O'zbekiston soliq tizimini raqamlashtirish bo'yicha xalqaro tajribadan o'rganishi zarur.[9]

Maqolada keltirilgan natijalar, O'zbekiston sharoitida jismoniy shaxslar uchun deklaratsiya asosida soliq solish tizimini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish yo'llarini aniqlashda asos bo'lib xizmat qiladi.

Jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimidagi asosiy omillar

Jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimidagi asosiy omillar

Muhokama

Jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solish ko'plab davlatlarda keng qo'llaniladigan tizimlardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ham jismoniy shaxslar uchun soliqlar qonunchilik doirasida belgilanadi. Daromad solig'i deklaratsiyasi orqali fuqarolar o'z daromadlarini davlatga ko'rsatadi va soliq to'laydi. Bu jarayon O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksida batafsil ko'rsatilgan. Soliq deklaratsiyasi fuqarolarni o'z daromadlarini ochiq ko'rsatish, davlatga nisbatan o'z majburiyatlarini bajarish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining tegishli moddalari jismoniy shaxslarga o'z daromadlari va ularning manbalarini deklaratsiya qilish majburiyatini yuklaydi. Soliq organlari tomonidan bu ma'lumotlar tekshiriladi va soliq stavkalari asosida hisob-kitoblar amalga oshiriladi. Qonunchilikda jismoniy shaxslar uchun quyidagi daromadlar soliq solish obyekti hisoblanadi:

- Mehnat faoliyatidan olinadigan daromadlar (ish haqi, bonuslar)
- Qo'shimcha daromadlar (ijara, dividendlar, foizlar)
- Mol-mulk savdosidan tushgan daromadlar va boshqalar

Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiya qilish amaliyotida bir qator muammolar mavjud. Ulardan biri, aksariyat fuqarolar o'z daromadlarini to'liq ko'rsatmaslikka moyilligi yoki deklaratsiyalash tartibining yetarlicha oshkorlik bilan amalga oshirilmasligi. Bunday vaziyat soliq organlariga daromadlarni tekshirish va to'g'ri soliq hisoblashda qiyinchiliklar tug'diradi. Shu bilan birga, ko'pchilik fuqarolar soliq deklaratsiyasini to'ldirish tartibini yetarlicha bilmasliklari natijasida deklaratsiyani to'g'ri to'ldira olmaydi.[3]

Deklaratsiya asosida soliq solish tizimining qonunchilik jihati to'g'ri belgilangan bo'lsa-da, uni amaliyotga tatbiq qilishda muammolar mavjud. Soliq qonunchiligi bilan amaliyot o'rtasida ba'zi tafovutlar kuzatiladi. Masalan, ko'p hollarda soliq organlarining deklaratsiya qilinayotgan daromadlarni to'liq nazorat qila olmasligi tufayli, ayrim fuqarolar yashirin daromadlarini ko'rsatmaydi. Bundan tashqari, soliq imtiyozlari, qonun hujjatlarining murakkabligi va yetarlicha tushuntirish ishlari olib borilmasligi fuqarolarning amaliyotda qonun talablari bilan bog'liq muammolariga sabab bo'ladi.

Deklaratsiya asosida soliq solish tizimini takomillashtirish uchun bir qator choralar ko'rish lozim. Jumladan:

- Soliq deklaratsiyasini onlayn tarzda to'ldirish tizimini yanada qulaylashtirish
- Soliq to'lovchilarni soliq qonunchiligi haqida kengroq ma'lumot bilan ta'minlash va muntazam ravishda tushuntirish ishlari olib borish
- Soliq organlarining nazoratini kuchaytirish va yashirin daromadlarni aniqlash uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish

Bunday chora-tadbirlar soliq to'lovchilarning soliq yukini kamaytirish va deklaratsiya asosida soliq solish tizimining shaffofligini oshirishga yordam beradi.

Jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi qonunchilikda o'zining aniq me'yorlariga ega bo'lishiga qaramasdan, amaliyotda ushbu tizimni to'liq qo'llashda qiyinchiliklar mavjud. Qonunchilik va amaliyot uyg'unligini ta'minlash uchun fuqarolarning soliq ma'lumotlarini aniq va to'g'ri deklaratsiya qilishiga yo'naltirilgan choralar ko'rilishi zarur. Bu esa davlat byudjetini to'ldirishda va fuqarolarning soliq madaniyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Xulosa

O'zbekistonda jismoniy shaxslarga deklaratsiya asosida soliq solish tizimi davlat byudjetiga tushumlarni oshirish va soliq tizimini shaffof qilishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu maqolada qonunchilik va amaliyot uyg'unligi, texnologik infratuzilmaning yetishmasligi, deklaratsiya jarayonining murakkabligi, xalqaro tajribalar bilan taqqoslash, va soliq to'lovchilarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining holati tahlil qilindi.

Tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekistonda soliq deklaratsiyasi tizimini samarali qo'llash uchun quyidagi muhim yo'nalishlar aniqlangan:

1. Qonunchilik va amaliyot uyg'unligini oshirish: Soliq to'lovchilar o'z majburiyatlarini to'liq va shaffof ravishda bajarishlari uchun qonunchilikning amaliyotga to'g'ri tatbiq etilishi zarur.
2. Texnologik infratuzilmani rivojlantirish: Soliq deklaratsiyalarini raqamli shaklda to'ldirish imkoniyatlarini kengaytirish, ayniqsa, qishloq joylarida texnologik infratuzilmani yaxshilash muhimdir.
3. Deklaratsiya jarayonini soddalashtirish: Deklaratsiya jarayonining murakkabligini kamaytirish va soliq to'lovchilar uchun tushunarli qo'llanmalarni taqdim etish lozim.
4. Xalqaro tajribalarni joriy qilish: Rivojlangan davlatlarning tajribasidan foydalanib, soliq tizimini modernizatsiya qilish va avtomatlashtirish jarayonini tezlashtirish mumkin.
5. Soliq to'lovchilarni qo'llab-quvvatlash: Soliq deklaratsiyasini to'g'ri to'ldirish bo'yicha o'quv dasturlari va texnik yordam ko'rsatish tizimlarini kengaytirish talab qilinadi.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali O'zbekistonda jismoniy shaxslar uchun deklaratsiya asosida soliq solish tizimini yanada samarali va shaffof qilish mumkin bo'ladi, bu esa davlat moliyaviy tizimining barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami.
2. S.N. Levina, A.A. Karyagina (2019). "Soliq deklaratsiyalari tizimi va soliq solishda xalqaro tajriba." Moskva: Soliq qonunchiligi nashriyoti.
3. Jahon Banki (2020). "Soliq boshqaruvi samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar." Jahon Banki hisobotlari.
4. D.M. Carlson (2018). "Soliq huquqi va deklaratsiya jarayonlari." London: Soliq boshqaruvi institutlari nashriyoti.
5. E.V. Zaharov (2021). "Soliq deklaratsiyasi va raqamlashtirish: Yangi imkoniyatlar." Sankt-Peterburg: Innovatsion yondashuvlar nashriyoti.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy hujjatlari.
7. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) (2020). "Soliq boshqaruvi va soliqqa tortish jarayonlarini optimallashtirish." Xalqaro Valyuta Jamg'armasi hisobotlari.